

Position Paper

Potentie van de culturele en creatieve sector

Dit position paper is geschreven voor het rondetafelgesprek van de commissie OCW van de Tweede Kamer over de potentie van de culturele en creatieve sector. Het paper richt zich op het deel van de sector dat zich bezighoudt met cultuureducatie en actieve cultuurparticipatie. Het is tot stand gekomen met medewerking van de onderzoekers bij LKCA (Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst) en het door LKCA gefaciliteerde onderzoekersnetwerk 'cultuur in onderwijs, vrije tijd en beleid'.

1. Hoe en waar levert de culturele en creatieve sector reeds een bijdrage aan het aanpakken van maatschappelijke opgaven, de groei van werkgelegenheid, het bbp, de versterking van de economische sector en het verhogen van de intrinsieke waarde van cultuur?

Cultuureducatie en actieve cultuurparticipatie zijn een belangrijke maatschappelijke factor. Meer dan zes miljoen Nederlanders beoefenen in hun vrije tijd kunstzinnige of creatieve activiteiten, zoals zingen, toneelspelen, dansen, een instrument bespelen etc. Daarnaast krijgen alle leerlingen in Nederland les in het leergebied Kunst en Cultuur.

Wat is de functie van cultuuronderwijs en het beoefenen van kunstzinnige en creatieve activiteiten in de vrije tijd voor al deze beoefenaars en leerlingen?

- Kennis krijgen van verschillende kunstdisciplines en in aanraking komen met de culturele en creatieve sector.
- Het leren van artistieke technieken en vaardigheden.
- Het ontwikkelen van creatieve (denk)vaardigheden.
- Betekenis geven aan zichzelf en aan de eigen plek in de wereld en zo het cultureel bewustzijn ontwikkelen.
- Het vergroten van de (positieve) gezondheid, de kwaliteit van leven, de onderlinge verbondenheid en de leefbaarheid in dorpen en wijken.

Kijkend naar de bijdrage van cultuureducatie en cultuurparticipatie aan maatschappelijke opgaven, is er vanuit de wetenschap de laatste jaren vooral aandacht voor theorievorming over de bijdrage aan creativiteit, de vorming van een cultureel bewustzijn en welzijns- en zorgvraagstukken.

- Creativiteit wordt gezien als kerncompetentie voor het oplossen van complexe inter-/transdisciplinaire vraagstukken. Bijvoorbeeld op het snijvlak van kunst, wetenschap en techniek of bij sociale en maatschappelijke vraagstukken als duurzaamheid of rechtvaardigheid. Kunstenaars en de kunsten kunnen bij het oplossen van zulke 'wicked problems' een belangrijke rol vervullen.
- Door actief te zijn met kunst leer je jezelf te bevragen, evenals de wereld en de cultuur waarin je leeft. Het kunnen verbeelden en uitdrukken van je eigen ervaringen, gevoelens en identiteit en het kunnen inleven in en begrijpen van de ander en de wereld zijn belangrijke voorwaarden voor burgerschapsvorming en het functioneren van een democratische rechtsstaat.
- Cultuureducatie en cultuurparticipatie beïnvloeden de sociaal-emotionele ontwikkeling. Denk aan welbevinden, kwaliteit van leven, veerkracht, gevoel van verbondenheid, gezondheid. Kunstbeoefening in amateurkunstverenigingen (orkesten, toneelclubs etc.) zorgt bijvoorbeeld

voor zingeving, sociale contacten en onderlinge verbondenheid met gelijkgestemden. Vanuit deze positieve bijdrage aan de sociaal-emotionele ontwikkeling is er in praktijk, beleid, onderwijs en wetenschap steeds meer aandacht voor het inzetten van culturele activiteiten bij welzijns- en zorgorganisaties. Dan gaat het om participatieprojecten en culturele ‘interventies’ gericht op de veerkracht van jongeren, de eenzaamheid van ouderen, het kunnen omgaan met ziekte of beperkingen, de onderlinge verbondenheid in dorpen en wijken.

2. Hoe en waar kan de potentie van de culturele en creatieve sector beter benut worden? (cross-overs)

Uit bovenstaande blijkt dat cultuureducatie en cultuurparticipatie grote potentie hebben, die nog veel beter benut kan worden als er aan een aantal randvoorwaarden wordt voldaan:

- Geef cultuureducatie vorm vanuit een coherente theorie of visie. Weliswaar kan cultuureducatie reflectieve verbeelding en cultureel bewustzijn ontwikkelen, maar dat vergt wel een aanpak die ook gericht is op het ontwikkelen van dit vermogen. Het is niet zo dat cultuureducatie per definitie dit vermogen ontwikkelt. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor het ontwikkelen van creativiteit of het bevorderen van veerkracht van jongeren.
- Geef cultuureducatie een duidelijkere plek in het curriculum. Juist de potentie die cultuureducatie heeft voor het oplossen van maatschappelijke opgaven wordt onvoldoende benut bij tijdelijke regelingen en incidentele culturele projecten of activiteiten.
- Sluit met cultuureducatie- en participatieprojecten aan bij de culturele leefwereld van jongeren en deelnemers. Dat vergroot de interesse en leeropbrengst.
- Culturele interventies in de domeinen van zorg en welzijn hebben veel potentie, maar kunnen alleen gerealiseerd worden wanneer ook zorg- en welzijnsinstellingen de interventies structureel omarmen en er sprake is van gelijkwaardige samenwerking en financiering tussen culturele instellingen en zorg- en welzijnsinstellingen.
- Het aanbieden van kwalitatieve cultuureducatie en cultuurparticipatie vereist voldoende en goed geschoolde kunstprofessionals. Scholen en culturele instellingen hebben momenteel moeite met het vinden en behouden van zulke kunstprofessionals. De slechte arbeidsmarktomstandigheden voor kunstprofessionals lijkt hier deels debet aan. Werkzekerheid en faire honorering zijn essentieel om het vak van kunstdocent of artistiek begeleider aantrekkelijk te houden.

3. Wat is de rol van cultuur bij het bevorderen van sociale cohesie en een inclusieve samenleving?

Kunstbeoefening zorgt voor ontmoeting, door samen te repeteren, op te treden of lessen te volgen. Zo komen in de duizenden verenigingen en muziek-, theater- en dansscholen die Nederland rijk is wekelijks vele mensen samen. Deze verenigingen en instellingen zijn daarmee voorzieningen die een bijdrage leveren aan de maatschappelijke participatie en sociale verbondenheid in dorpen en wijken.

Kunst kan groepen vormen, maar tegelijkertijd ook mensen en groepen uitsluiten. Cultuureducatie en cultuurparticipatie spelen in beide processen een rol. De kunsttalen, mits op de juiste manier ingezet, bieden een goede mogelijkheid om zowel de eigen culturele identiteit als de identiteit van de ander te bevragen en vervolgens te begrijpen. Op die manier leveren cultuureducatie en cultuurparticipatie een bijdrage aan een meer inclusieve samenleving.

Om een inclusieve samenleving te bevorderen is het essentieel dat de culturele sector zelf ook inclusief werkt. Dat betekent dat de sector een plek moet zijn voor iedereen. De sector heeft de taak om zich te verdiepen in de ander, zowel in de verschillende groepen in onze samenleving als het kritisch onder de loep nemen van de eigen culturele praktijk. Dit houdt in dat je kennis hebt waarom je bepaalde groepen nog niet bereikt als deelnemer of bezoeker. Dat je openstaat voor andere perspectieven en mensen en experts uitnodigt die niet tot je kring behoren. Meer werken vanuit dialoog dan vanuit vraag en aanbod, meer denken als ontmoeting dan als markt. Culturele instellingen en kunstprofessionals kunnen deze ontmoeting en dialoog faciliteren. Zo dient de culturele sector drempels om aan kunst deel te nemen weg te nemen, zodat iedereen zich herkent in de kunst.

4. Welke bijdrage(n) zou de culturele en creatieve sector moeten leveren aan het aanpakken van maatschappelijke opgaven? Aan welke maatschappelijke opgaven en op welke manier? Verzoek om specifiek op deze vraag te reageren.

In navolging van het voorgaande heeft cultuureducatie en cultuurparticipatie de potentie om een bijdrage te leveren aan:

- het ontwikkelen van een vaardigheid die een kerncompetentie is voor mens en samenleving in de 21e eeuw: creativiteit.
- het ontwikkelen van cultureel bewustzijn van leerlingen, scholieren en deelnemers, zodat zij hun eigen leven, ervaringen en gevoelens kunnen verbeelden en uiten, en de verbeelding en uitingen van de ander leren begrijpen.
- het stimuleren van verbondenheid en leefbaarheid in dorpen en wijken, zodat iedereen zoveel mogelijk kan deelnemen in de samenleving en eenzaamheid bestreden wordt.
- de preventie van ziekte en zorg bij kwetsbare groepen en het geven van betekenis aan het leven bij ziekte.

5. Wat is de lange termijn agenda van de wetenschap op het terrein van de culturele en creatieve sector?

De bovenstaande bijdragen van cultuureducatie en cultuurparticipatie aan maatschappelijke opgaven is in belangrijke mate gestoeld op theorieën en in geringere mate op empirisch onderzoek. Weliswaar wordt er wereldwijd best veel onderzoek gedaan, maar over het algemeen op beperkte schaal en met korte doorlooptijd. Het is van belang om de theorievorming te staven en verder te ontwikkelen met grootschalig en langjarig empirisch praktijkgericht onderzoek. Zo kan de sector begrippen als creativiteit, cultureel bewustzijn en kwaliteit van leven meetbaar maken. Ook kunnen de kansen voor cultuureducatie- en participatie op gebied van de maatschappelijke opgaven onderzocht worden. Zorg daarom dat financiers van onderzoek als NRO, NWO, SIA en ZonMw meer ruimte creëren voor onderzoek naar cultuureducatie en cultuurparticipatie.

6. Welk faciliterend (subsidie)beleid is er nodig vanuit de overheid om het volledige potentieel van de culturele en creatieve sector, van maker tot instelling, te kunnen benutten?

Overheden spelen een belangrijke rol in het tot wasdom laten komen van de potentie van de sector voor maatschappelijke opgaven.

- Cultuureducatie en cultuurparticipatie zijn nu onderdeel van het cultuurbeleid, maar voor duurzame verankering moet het daarnaast ook meer onderdeel worden van het onderwijsbeleid en het zorg- en welzijnsbeleid.
- Gemeenten zijn de belangrijkste financiers van de culturele sector, maar hun financiering van cultuur staat onder druk door groeiende begrotingstekorten op hun wettelijke taken, zoals de jeugdzorg. Het Rijk kan met afspraken en regelingen zorgen dat gemeenten hun financiering voor cultuureducatie en cultuurparticipatie kunnen handhaven of vergroten.
- Bij bovenstaande zou een wettelijke verankering van de publieke verantwoordelijkheid op alle bestuursniveaus voor cultuureducatie en cultuurparticipatie behulpzaam zijn.

LKCA is het landelijk kennisinstituut cultuureducatie en amateurkunst. LKCA wil ervoor zorgen dat iedereen goede cultuureducatie krijgt (op school én in de vrije tijd) en dat iedereen kan meedoen aan culturele activiteiten.

© LKCA, Utrecht, april 2022